

MEMÒRIA

**Intervenció arqueològica a les torres sud-est i sud-oest del castell de Bellcaire
d'Empordà (Baix Empordà)**

**Natàlia Colomeda Folgado
Sant Feliu de Guíxols
Novembre de 2017**

FITXA TÈCNICA

NOM DEL JACIMENT	Torres sud-est i sud-oest del Castell de Bellcaire d'Empordà
COORDENADES UTM 31N/ETR 589	Torre sud-est : E (X) = 507829,0 m N (Y) = 4658768,3 m Torre sud-est : E (X) = 507794,0 m N (Y) = 4658759,0 m
MUNICIPI	Bellcaire d'Empordà
COMARCA	Baix Empordà
DATES DE LA INTERVENCIÓ	novembre de 2015
DIRECCIÓ TÈCNICA	Natàlia Colomeda Folgado
EMPRESA	Arqueoempordà s.c.p.
TIPUS DE JACIMENT	Excavació de les torres sud-est i sud-oest del castell-palau
NÚM. EXPEDIENT	518 K121 N099-2015/1-14990

INDEX

FITXA TÈCNICA

- 1. INTRODUCCIÓ**
- 2. DESCRIPCIÓ DEL LLOC I SITUACIÓ EXACTE**
- 3. MOTIVACIÓ I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ**
- 4. METODOLOGIA EMPRADA**
- 5. ANTECEDENTS HISTÒRICS.**
- 6. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS ARQUEOLÒGICS**
- 7. CONCLUSIONS.**

ANNEXES

ANNEX 1. PLANIMETRIES ARQUEOLÒGIQUES

ANNEX 2. INVENTARI MATERIALS ARQUEOLÒGICS

ANNEX 3. LÀMINIES MATERIALS ARQUEOLÒGICS

1. INTRODUCCIÓ

La present memòria presenta els resultats de l'excavació arqueològica preventiva realitzada al jaciment Torres del Castell de Bellcaire d'Empordà (Bellcaire d'Empordà, Baix Empordà).

La intervenció arqueològica prèvia a la rehabilitació de les torres del castell de Bellcaire es realitzà entre els dies 2 i 20 de novembre de 2015 sota la direcció tècnica de l'arqueòloga Natàlia Colomeda Folgado per l'empresa Arqueoempordà s.c.p.

2. DESCRIPCIÓ DEL LLOC I SITUACIÓ EXACTE

Bellcaire d'Empordà es situa en un petit turó de la plana Empordanesa, entre el massís del Montgrí i la serra de Valldevià. Limita amb els municipis d'Ullà, la Tallada d'Empordà, Albons i Torroella de Montgrí, del Baix Empordà, i l'Escala, de l'Alt Empordà.

El poble és travessat per un rec i diverses sèquies que se'n deriven, regades pel Ter. Actualment s'aprofiten per regar, tot i que havia alimentat diversos molins, inclòs el molí de Bellcaire. El riu Ter antigament tenia dos braços, un dels quals desembocava a Empúries, després de travessar el terme de Bellcaire. Va ser desviat a la primeria del segle XIV pel comte d'Empúries cap a Ullà i Torroella, tot inundant les terres del rei i les del bisbe de Girona. L'estany de Bellcaire ocupava una gran part de les terres planes, a llevant del cap de municipi. A mitjans del s.XVIII, com en d'altres poblacions empordaneses, aquest llac es va dessecar per aprofitar-lo pel conreu.

Geològicament, aquest indret “és una formació netament al·luvial, constituïda per un conjunt vermellós de materials detrítics: argiles, sorrenques i conglomerats. Afloren a les proximitats del Montgrí des de l'Estartit, Torroella i Ullà fins a Bellcaire i Albons”. Són materials pre-quadernaris (MAS et altri- 1989, pag.11)

El lloc era anomenat antigament *Bedenga*, forma preromana documentada el 881. Al mateix document, l'indret és citat, també, *Quarto quae vocatur Bitinga*, on apareix el segon element (*Quarto per Quadro*) que compon el topònim actual. Respecte a la identificació de *Bedenga* amb Bellcaire, és ben documentada, ja que el topònim actual és mencionat des de la primeria del segle XIV, tot i que fins al segle XVII es continua emprant, simultàniament, el topònim antic.

L'església de Sant Joan de Bellcaire és l'antiga parròquia. Situada en un extrem del poble, al vessant oriental del puig. Esmentada documentalment al s.XI però conserva vestigis del s.IX-X.

A la part més alta del turó es situa el castell-palau de Bellcaire d'Empordà, construït pel comte d'Empúries Ponç V a les darreries del s.XIII, com a residència dels comtes i en resposta a la corona per la construcció dels castells de Torroella de Montgrí i el d'Albons. Posteriorment formà part de la baronia de Verges, per la qual cosa no revertí a la corona amb el comtat d'Empúries. Aquesta baronia va pertànyer des del 1418 als vescomtes de Rocabertí i a una línia d'aquest llinatge, la dels barons de Sant Mori. Passà als Cardona, i el 1587 la baronia fou incorporada a la corona.

A la població s'hi accedeix des de l'Escala per la carretera de Torroella de Montgrí, GI-632, o per la carretera comarcal GIV-6321. El castell-palau està situat en el centre del nucli urbà de Bellcaire d'Empordà, a l'actual Plaça dels Comptes d'Empúries.

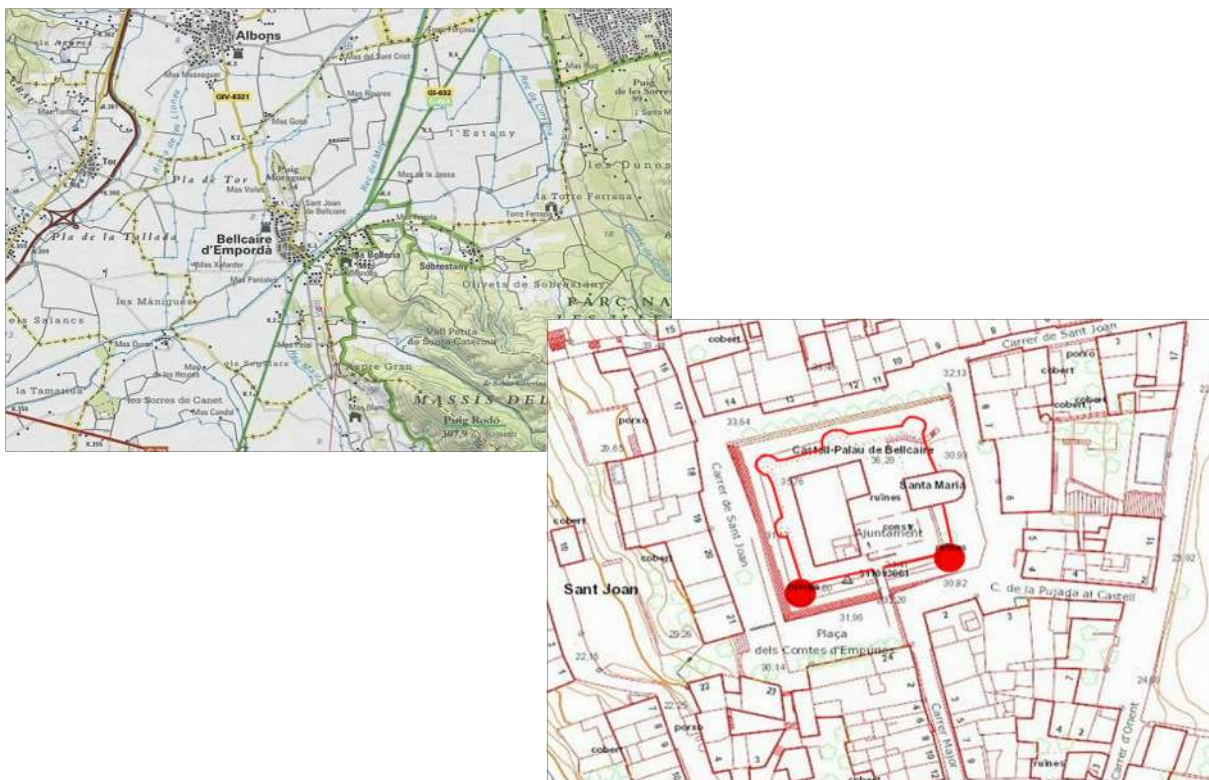

Fig.1- Situació del castell-palau de Bellcaire d'Empordà. Font: ICC

3. MOTIVACIÓ I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

A principis de 2015, l'Ajuntament de Bellcaire d'Empordà va elaborar un avantprojecte per tal de consolidar i adequar les torres sud-est i sud-oest del castell-palau de la població. Donat que el Castell de Bellcaire va ser declarat BCIN com a monument històric l'any 1949, l'avantprojecte, així com succeí amb d'altres projectes de reformes al castell, va haver de sotmetre's a l'aprovació de la Comissió de Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya.

En data de 10 d'abril de 2015 la Comissió Territorial de Patrimoni cultural de Girona va arribar als següents acords davant l'expedient 55/15- Avantprojecte de rehabilitació de les torres del castell-palau de Bellcaire d'Empordà:

- Cobriment de la torre sud-est: es considera innecessari realitzar aquest cobriment, atès que el reduït espai resultant no té gaire sentit, ja que es considera no utilitzable per a cap funció, mentre que un mirador podria ser més indicat en aquest àmbit. Així mateix es considera innecessari el recreixement d'un metre d'aquesta coberta.
- Accessibilitat a la torre sud-est: cal que es replantegi el sistema d'accés, ja que es considera que aquesta recuperació no està prou justificada, atès que a la cara exterior del parament no es troben traces d'aquestes obertures.
- Pavimentació amb formigó de la torre sud-est: els membres de la comissió opinen que **no es pot pavimentar la torre sense haver-la excavat prèviament en la seva totalitat, sense conèixer quines estructures poden aparèixer.**
- Pavimentació de les dues torres: Caldria que l'especejament d'aquest paviment fos més petit, donat que la superfície a pavimentar és reduïda.

Totes aquestes especificacions eren aspectes a modificar de l'avantprojecte, per tant, la Comissió no aprovà la intervenció de rehabilitació de les torres del Castell. En el paràgraf final de l'acta de la Comissió s'especifica "... la pavimentació amb ús de formigó (per tant irreversible), sense una excavació prèvia, es considera que no són prou respectuoses amb les preexistències d'aquest àmbit". El primer pas a seguir va ser l'excavació de les dues torres fins a esgotar els nivells arqueològics.

Els objectius generals d'aquesta intervenció arqueològica prèvia foren: detectar possibles restes arqueològiques, excavar-les en cas d'aparèixer, documentar-les i, com a objectiu final, avaluar la seva importància per tal de conèixer més profundament aspectes històrics i arqueològics de la població que ens ocupa.

4. METODOLOGIA EMPRADA

El mètode d'excavació emprat es va adequar al tipus de restes localitzades. Es va utilitzar el mètode que se segueix des de finals de la dècada dels setanta en jaciments arqueològics amb estructures constructives no periples: el mètode estratigràfic treballant en extensió i, sempre que es pugui, per fases, conegut amb el nom de l'investigador que el va desenvolupar (Harris).

El control i excavació arqueològics realitzats varen consistir en el seguiment visual *in situ* dels treballs manuals de moviments de terres. Es varen netejar i excavat manualment els diferents elements localitzats i es varen documentar adequadament.

El material arqueològic recuperat fou rentat i siglat amb unes inicials que fan referència al nom del jaciment, l'any de l'excavació i el número d'unitat estratigràfica. Com a exemple, la sigla TCB15-200 fa referència al nom de la intervenció Torres del Castell de Bellcaire, a l'any (2015) i a la unitat estratigràfica en la que es va recuperar el material que inventariat (UE: 200).

Així mateix es va realitzar una documentació fotogràfica i planimètrica del jaciment.

5. ANTECEDENTS HISTÒRICS

Dins el terme municipal de Bellcaire trobem el poblat ibèric del Puig, on són visibles restes de murs que formen àmbits quadrangulars i fragments de ceràmica ibèrica. Per altra banda, hi ha la notícia l'any 1998 de la troballa d'un fons de dipòsit d'*opus signinum*, restes constructives romanes, ceràmica ibèrica i àmfora greco-itàlica a l'entorn del Castell de Bellcaire i altres punts del poble. D'aquesta època hi ha el jaciment l'Era de Can Llampart, excavat l'any 2000 donant com a resultat la troballa d'una premsa de vi republicana, que formaria part d'un jaciment més extens que abastaria bona part de l'actual nucli antic de Bellcaire. Així mateix, dins el terme de Bellcaire hi ha la vil·la romana de Mas Gusó.

El primer esment de la vila de Bellcaire d'Empordà és del 881 anomenat *Bedenga*. Al mateix document, l'indret és citat, també, com a *Quarto quae vocatur Bitinga*. Respecte a la

identificació de *Bedenga* amb Bellcaire, és ben documentada, ja que el topònim actual és mencionat des de la primeria del segle XIV (*Bellcayre, Bellicardo, Badenga*), tot i que fins al segle XVII es continua emprant, simultàniament, el topònim antic.

L'església de Sant Joan de Bellcaire és l'antiga parròquia. Situada en un extrem del poble, al vessant oriental del puig. Esmentada documentalment al s.XI però conserva vestigis del s.IX-X. Aficionats als anys 80 del s.XX varen recuperar diversos fragments de ceràmica romana i posaren al descobert la necròpolis de tombes de lloses del s.XI

El palau fortificat o castell de Bellcaire, al cim del pujol que envolta el nucli baix-medieval del poble, és un dels exemples més notables del gòtic civil català primitiu. Esmentat documentalment a l'any 1289, presenta una planta quadrada, defensat per sis torres cilíndriques, una a cada angle i dues més al centre del murs nord i oest. La muralla és atalussada sobre un gran fossat. A l'entorn del reduït pati central s'organitzen les diferents dependències, amb una notable façana a migdia, en la que ressalten les finestres coronelles. Només destaca del conjunt, trencant la simetria de la planta, la seva capella, a llevant. A l'antiga aula major, formada per quatre arcs diafragma apuntats, que inicialment sostenien un enteixinat i que fou substituït en època barroca per unes voltes de llunetes, degut a un canvi d'ús que se li efectuà a aquesta part del castell. En aquells anys l'antiga església parroquial, Sant Joan de Bedenga s'havia fet petita i en comptes d'enderrocar-la i construir-ne una altra amb més capacitat s'optà per habilitar i traslladar l'església parroquial a l'ala de migdia del castell, cosa que es va produir l'any 1657.

Ponç Hug va fundar el castell de Bellcaire per a residència i mausoleu del llinatge comtal. Tot plegat se n'aniria en orris ben aviat a causa de la trista fi de la primera dinastia emporitana amb la mort del seu hereu, Huguet, emmetzinat amb una poma, tot primer, i la manca de descendència de l'altre fill, Magaulí. L'octubre de 1309 –en ple enfrontament amb el rei Jaume II- el comte havia dictat testament i el seu contingut demostra que Ponç Hug tenia una estima molt especial a Bellcaire, perquè disposà ésser enterrat a la capella de Santa Maria del castell a la qual destinà 5.000 sous per a l'obra, altres quantitats per

celebrar-hi misses i uns aniversaris perpetus i altres 50.000 sous com a llegat. I, a més, indicia que el seu hereu s'havia de comprometre a residir a Bellcaire. Abans, pel maig del mateix any, Malgaulí, l'hereu, va prometre mantenir el culte a la capella de Bellcaire que el seu pare havia fundat i dotat. De fet, el comte Ponç Hug, l'any 1308, havia instituït una comunitat religiosa a la capella de Santa Maria del castell, integrada per un prior, set capellans beneficiats i un escolà. Pel que sembla, seria una comunitat poc convencional, i un document del 1460 l'anomena el "priorat secular", per tant no es regia per cap regla. Havia estat tant ben dotat que poc abans de l'exclaustració de 1835 encara perdurava el benefici del dit priorat, que era presentat al bisbe pel duc de Medinaceli com a comte d'Empúries.

La petita capella de Santa Maria del castell té elements definidors d'un edifici gòtic primitiu. Molts detalls ens parlen de la seva fundació com a mausoleu comtal, una funció que mai no va tenir. És significatiu el gran i elegant finestral triforat de la seva façana, que dona a l'interior de la capella. En realitat, és una tribuna que permetia a la família comtal assistir a les religioses sense moure's d'una de les sales del pis del castell.

Com hem dit anteriorment, el propòsit de Ponç Hug de convertir el castell-palau de Bellcaire en residència comtal i la seva capella en mausoleu del seu llinatge no va passar de la intenció: la política del rei Jaume II contra l'autonomia dels comtes va triomfar. El rei es va recolzar en tota mena de greuges adreçats al comte.

Però potser l'acció definitiva va ser l'acusació de sodomia contra el comte. Llavors, el "delicte" d'homosexualitat era dels pitjors i s'equiparava al d'heretgia, perquè el culpable podia perdre tots els seus béns i càrrecs públics. El procés difamatori contra el comte Ponç Hug esdevingué una arma poderosa.

Amb la fi de la dinastia, el castell restà deshabitat i fou utilitzat pel poble per a la seva defensa i sobretot per protegir-se dels atacs de la pirateria, habituals des del segle XVI al XVIII. Així se'ns relata en el privilegi reial d'incorporació de

la batllia de Verges a la Corona, el 1587. Des del segle XV, la política reial es va proposar la recuperació de jurisdiccions que els reis havien venut en èpoques anteriors per finançar les seves despeses militars. Bellcaire al formar part de la batllia, pacta el preu que han de pagar als seus antics propietaris, els senyors de Rocabertí, i les condicions que s'havien d'acomplir si s'unien a la Corona. Una d'elles era que el castell de Bellcaire no es pogués vendre, que restés per a ús del poble ja que "servia de refugi contra els turcs".

Ja al segle XX, durant la Mancomunitat, l'arquitecte Jeroni Martorell va restaurar el castell per recuperar la fesomia gòtica, molt alterada al llarg dels segles. El castell fou declarat Bé d'Interès Cultural el 1918, poc abans de les obres de restauració (1923-1925), en les que es reconstruí gran part de l'edifici per tal que pogués acollir l'ajuntament, les escoles i la casa del mestre, a més de l'església parroquial. En l'actualitat, l'edifici continua sent l'ajuntament del poble i l'església parroquial del municipi.

Fig.2- Fotografia del Castell a principis del s.XX. Autor: V. Fargnoli

6. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS ARQUEOLÒGICS

Les torres sud-est i sud-oest del Castell de Bellcaire foren excavades manualment diferenciant els diferents estrats apareguts i documentant les estructures localitzades. A la torre sud-oest se l'anomenà torre 1 i a la sud-est es definí com a torre 2. Totes les unitats aparegudes se li varen donar un número correlatiu, en la torre 1 començant per el número 100 i a la torre 2 començant per el número 200.

Tot seguit relacionarem la descripció de les torres així com els diferents nivells i elements documentats.

TORRE 1

U.E. 100: Primer nivell documentat, compost per terra de color marró amb presència de teula àrab, maó massís, alguna pedra de mida petita i mitjana i morter de calç. Començava a aparèixer a 0,60m de la part superior conservada de la U.E.106 i tenia una potència de 0,20m. Corresponia al nivell superficial de la torre 1. Cobria la U.E. 101.

Fig. 3. Fotografia inicial de la torre 1 i de la U.E. 100

U.E. 101: Estrat caracteritzat per poca terra de color beix amb pols de morter de calç i una notable quantitat de pedres de mida diversa (alguns blocs de mida grossa i escairats). Pot haver contingut més d'un centenar de pedres. Tenia una potència de 1,85m, estava cobert per la U.E. 100 i cobria la U.E. 102. Durant la retirada d'aquesta unitat es va començar a

veure la cantonada de la muralla dins la torre (cantonada dels murs U.E.111 i 112). No va aparèixer cap resta arqueològica que ens permetés datar aquest estrat.

U.E. 102: Nivell de morter de calç desfet, amb presència d'alguna pedra mitjana i molts maons massissos de 0,30m de llarg, 0,16m d'ample i 0,03m de gruix. Aquests maons tenien una pasta groguenca, alguns tenien morter de calç enganxat a les dues cares i en alguns es veien les marques de dits de la seva manufacturació. Estava cobert per la U.E. 101 i cobria la U.E. 102. Aquest estrat obliterava les espitlleres de la torre U.E. 109 i U.E.110.

U.E. 103: Fina capa de terra de color marró, de 0,05m de potència aparegut a nivell de la part inferior de la torre. Separat per la falta de presència de teules, pedres, etc. Com veurem, la U.E. 104 també tenia aquest tipus de terra però barrejada amb altres elements. Cobert per la U.E. 102 i cobria la U.E. 104.

U.E. 104: Nivell de terra de color marró barrejada amb teules de diferents mides, algun maó massís i pedres de mida diversa (algunes ben escairades). Es va poder recuperar materials ceràmics de mitjans-finals s.XV (blau i reflex metàl·lic, vidrades verd melades, reflex metàl·lic valencià...), fauna i algun objecte de ferro.

U.E. 105: Base de la torre de 4,80m d'alçada i entre 1m i 1,10m d'amplada. Mur circular construït amb pedres calcàries i algun conglomerat, tot lligat amb morter de calç amb sorra de granulometria grossa (provinent del mateix conglomerat natural de la zona). La mida de les pedres era variada, sobretot grosses i mitjanes, i alguna petita per falcar. La factura era irregular, no presentava filades ben definides. Tenia dos menes de pedaços en dues finestres feta amb teules, maó massís, alguna pedra petita i morter de calç (U.E. 109 i 110). S'adossava a la cantonada sud-oest de la muralla (U.E. 111 i 112).

U.E. 106: Factura diferent en alçat de la torre 1. Mur circular construït amb pedres calcàries i d'aglomerat, lligat amb morter de calç. Igual que el mur U.E. 105, també tenia pedres de mida gran i mitjana, amb fragments petits per falcar entre pedres. El morter també tenia granulometria grossa però era més blanc i compacte. Per altra banda, la factura era més bona, amb filades més regulars i definides. Tenia una alçada d'entre 2,50m i 2,60m i una amplada d'entre 1m i 1,10m. Interiorment es veien restes d'arrebossat amb morter de calç. Tant el mur U.E. 105 com el mur U.E. 106 s'adossaven a la cantonada sud-oest de la muralla

del castell.

U.E. 107: Part superior actual de la torre, de 0,80m d'alçada i una amplada d'entre 0,50m i 0,60m. Construït amb pedres de mida diversa i fragments de teula i maó massís, tot lligat amb morter de calç. De factura irregular, sembla una reconstrucció o aixecament posterior. A la part superior tenia una restauració/consolidació de morter amb teula i tova. Es trobava just sobre el mur U.E. 106, tot i que el gruix és inferior.

U.E. 108: Porta d'accés a la torre construïda als brancals amb maó massís de 0,30m de llarg i 0,16 d'ample, lligat amb morter de calç i una pedra calcària ben escairada. Presentava dues pedres calcàries ben escairades de 0,15m de gruix i mida grossa a mode de llindar. Sota aquest llindar es veien fragments de teula per falcar amb morter de calç. S'obria en el mur U.E. 107. Tenia una llum de 0,70m a la banda exterior i 1,3m a la banda interior, ja que les parets laterals s'anaven obrint. Tenia una alçada màxima conservada de 0,74m i un fons de 0,54m.

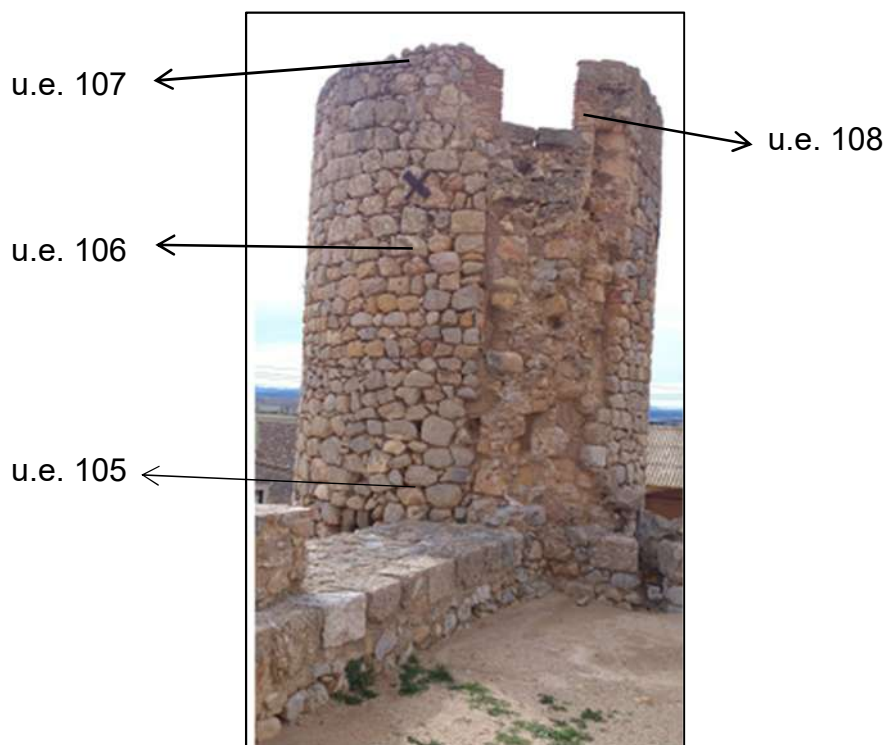

Fig. 4. Fotografia de la torre 1 amb diferents unitats descrites

U.E. 109: Espitllera present a l'oest de la torre 1, dins el llenç U.E. 105. Apareixia a 2,5m del nivell inferior actual de la plaça. A la banda exterior presentava una pedra amb un forat rodó de 0,15m de diàmetre i una escletxa de 0,05m d'ample a la banda superior que travessava el bloc. Aquesta pedra feia 0,40m d'alçada i 0,30m d'amplada. Al voltant estava lligat amb pedres i teules lligades amb morter de calç. Aquest bloc era la paret exterior de l'espitllera, a partir de la qual les parets s'obrien fins tenir una obertura a l'interior de la torre de 0,68m i una alçada de 0,48m, tot i que, en conjunt, es veia un forat triangular de 0,95m d'alçada per 0,68m d'amplada. Interiorment les parets i el terra estaven arrebossats amb teules i morter de calç. La seva funcionalitat seria la de defensar la banda sud del castell-palau, controlant el mur U.E. 112 (muralla sud) amb armes de foc, donat que aquest tipus d'espitllera estaven pensades per les noves armes que apareixen al s.XIV.

Fig.5- Vista exterior i interior de l'espitllera de foc U.E. 109

U.E. 110: Espitllera o tronera situada al nord-oest de la torre 1, dins el llenç U.E. 105. Apareixia a 2,5m del nivell inferior actual (igual que la U.E. 109). A la banda exterior hi havia una pedra amb un forat rodó de 0,15m de diàmetre i una escletxa a la banda superior de 0,05m d'ample que travessava la pedra. Aquest element feia 0,40m d'amplada i 0,30m d'alçada. Al seu voltant es veia com es lligava amb la torre amb pedres de mida mitjana, teules i morter de calç. Aquesta pedra era la part exterior de l'espitllera, a partir de la qual les parets laterals s'anaven obrint fins arribar a una obertura de 0,62m d'alçada i 0,82m d'amplada. Aquesta part interior estava arrebossada amb fragments de terra i teula lligat amb morter de calç. A la part superior, no obstant, es veia esvoranc a la paret, igual que a l'altra espitllera. Estava encarada paral·lela al mur U.E. 111 (muralla oest del castell) i arran

de l'escarpa, per tal de defensar amb armes de foc aquest flanc de la fortificació.

Fig. 6. Vista exterior i interior de l'espitllera U.E. 110

U.E. 111: Mur oest de la muralla que cloïa el castell amb dues fases visibles, la primera, inferior, feta amb carreus ben escairats de pedra de conglomerat i alguna calcària, tot lligat amb morter de calç. A la part superior hi havia una barreja de pedres, teules i morter de calç que sembla refer aquest mur. Pel que es va poder veure, tenia una amplada de 0,88m. Es podien observar 9 espitlleres localitzades arran de la torre 1, al sud d'aquest mur. Es relacionava amb el mur U.E. 112 (mur de muralla sud) però no es va poder veure bé com es relacionaven. A l'interior de la torre 1, a 1,15m per sota del llindar de la porta U.E. 108, es veia la cantonada que unia els murs U.E. 111 i 112. Pel que fa a la torre, s'adossava als dos murs esmentats.

Fig. 7. Fotografia de les espitlleres del mur U.E. 111

U.E. 112: Mur sud de la muralla del castell, molt alterat en el moment de fer l'actuació arqueològica. Per aquest motiu era de difícil descripció. Segons la empremta a l'exterior de la torre 1, aquest mur faria 0,80m d'ample, tot i que el mur U.E. 111, també muralla, fa 0,88m d'amplada. El que sí podem dir és que formava cantonada amb el mur U.E. 111, doncs es podia veure la cantonada a l'interior de la torre 1. A l'interior de la torre tenia una alçada conservada de 5,05m. A partir d'aquesta alçada, a la base, es veia una fonamentació esglaonada, construïda amb pedres ben escairades lligades amb morter de calç que es recolzaven sobre el subsòl.

Fig. 8. Vista de la cantonada sud-oest de la muralla del castell

U.E. 113: Nivell de reompliment de la torre 1, situat sota la U.E. 104. Caracteritzat per argiles al·luvials desfetes i en blocs barrejat amb una mica de terra de color marró clar . Presència d'algun carbó, algun fragment de pissarra i de morter de calç. Es va poder recuperar una nansa de campaniana, de caràcter residual i un conjunt de fragments de ceràmiques corresponents al s.XIV-XV.

TORRE 2

U.E. 200: Capa superficial del pis superior de la torre sud-est. Estava composta per terra orgànica de color marró fosc, vegetació, i algun fragment de teula. No presentava material arqueològic associat. Cobria la U.E. 201 i tenia una potència d'entre 0,05m i 0,10m.

Fig. 9. Fotografia inicial del pis superior de la torre sud-est

U.E. 201: Capa d'anivellament o preparació de paviment, compost per terra de color marró clar amb presència d'alguna pedra de mida mitjana i petita. No tenia presència de material arqueològic que ens permetés datar aquest estrat. Cobert per la U.E. 200 i cobria la U.E. 202. Tenia una potència màxima de 0,10m.

U.E. 202: Pedres de mida diversa lligades amb morter de calç. Era la part superior de la volta que cobria la planta inferior de la torre.

Fig. 10. Fotografia de la U.E. 202

U.E. 203: Nivell superficial de la planta inferior de la torre format per terra orgànica de color marró fosc amb presència de teules, calç, ceràmica de la segona meitat del s.XIX- principis del s.XX, algun vidre actual, algun fragment d'objecte de ferro (claus, ferradura, aixada...) i alguna pedra petita. Tenia una potència de 0,70m i cobria la U.E. 204.

U.E. 204: Unitat estratigràfica composta per terra de color marró clar, amb presència d'alguna pedra petita i mitjana, algun fragment de maó massís, algun fragment escadusser de teula, morter de calç desfet i fauna (ratolins i conills). Es va recuperar algun fragment de ceràmica del ss. XVIII-XIX. Tenia una potència de 0,21m, estava cobert per la U.E. 203 i cobria la U.E. 205.

U.E. 205: Estrat de color marró clar amb presència de pedres de mida mitjana i petita, morter de calç (rosat i blanc), alguna teula, carbons, fauna (amb algun os cremat) i bossades de cendres amb fusta podrida. El material ceràmic abasta una cronologia d'entre el s.XVI i el s.XVIII. Estava cobert per la U.E. 204 i cobria la U.E. 206. Tenia una potencia de 0,46m.

U.E. 206: Canvi d'estrat efectuat perquè la quantitat de terra va minvar, en aquest cas era més runa, amb morter de calç desfet, pedres de mida mitjana, petita i alguna gran, fragments de guix i d'arrebossat de calç. Els blocs apareguts eren conglomerats, calcaris i alguna placa de pissarra. Va aparèixer poc material arqueològic però es va recuperar una base ceràmica que atribuïm a una producció de Síria o Egipte datada al s.XIII-XIV, però que en molts contextos barcelonins daten aquest tipus de ceràmica al s.XIII. Estava cobert per la U.E. 205 i cobria la U.E. 207.

U.E. 207: Aquest estrat no presentava cap gran diferència amb l'anterior, però es va canviar la unitat estratigràfica per precaució, degut a l'aparició d'una mena d'esglaó o sortint en el mur de la torre. Continuava apareixent poca terra, morter de calç desfet, algun fragment de maó massís, pedres de mida diversa però cap material arqueològic associat. Cobria la U.E. 208 i tenia una potència de 1,61m. No va aparèixer cap material arqueològic.

U.E. 208: Terra de color marró amb presència d'alguna pedra petita, mitjana i algun bloc gran ben escairat, pocs fragments de morter de calç i algun carbó. Tenia una potència d'entre 0,10m i 1,40m. Cobert per la U.E. 207, era el darrer estrat localitzat dins la torre 2.

U.E. 209: Part superior de la torre 2, construïda amb pedres de mida diversa, algun maó massís i teules per falcar, tot lligat amb morter de calç. Tenia una alçada màxima de 3,20m i una amplada de 0,45m. Presentava 2 obertures (U.E. 210 i 211). Constitueix un aixecament de la torre, per sobre del nivell de la volta del primer pis (U.E. 213). Té difícil datació, d'entre època moderna i el s.XIX, el *postquem* bé determinat per una fotografia de principis del s.XX de F. Fagnoli.

U.E. 209

Fig. 11. Fotografia de la torre 1 amb la part superior U.E. 209

U.E. 210: Finestra oberta al sud del mur U.E. 209. Tenia una amplada de 0,50m, una alçada conservada de 0,80m i una fondària de 0,45m.

U.E. 211: Finestra oberta a l'oest del mur U.E. 209. Tenia una amplada de 0,50m, una alçada de 0,80m i una fondària de 0,45m.

Fig. 12. La finestra U.E. 210 a l'esquerra i la U.E. 211 a la dreta de la imatge

U.E. 212: Mur perimetral de la torre sud-est, construït amb pedres de conglomerat i calcàries de mida grossa i alguna petita per falcar, tot lligat amb morter de calç. El llenç tenia una bona factura, amb filades regulars. Tenia una alçada de 14,87m i una amplada de 1,10m. Es fonamentava sobre la roca mare i els llims o margues del subsòl. Tenia dues obertures (U.E. 215 i 216). No es va localitzar cap pavimentació, només la volta que cobreix el primer pis (U.E. 213), que s'imbricava amb aquest mur.

Fig. 13. La torre sud-oest a primer terme

U.E. 213: Volta de pedres calcàries que cloïa el primer pis. Tenia una alçada de 1,34m i presentava una obertura per accedir al pis superior (U.E. 214). La seva factura, al igual que la resta de torre (U.E. 212) tenia una bona factura, amb filades regulars i pedres ben escairades. Estava imbricat amb la U.E. 212.

U.E. 214: Obertura que comunicava el primer pis amb el segon pis de la torre 2. Es tractava d'un accés més estret a la part inferior (0,42m) i més ample a la part superior (0,90m) comunicat amb uns esglaons de pedra de 0,10m d'ample i 0,56m de llarg. Era una obertura que s'hi accedia mitjançant una escala de mà i, després de pujar-hi es podia treure aquesta escala, dificultant així, l'accés dels possibles atacants.

Fig. 14. Vista del lateral de la obertura U.E. 214

U.E. 215: Porta d'entrada actual a la torre 2. Tenia una amplada de 0,62m, una alçada d'entre 1,59 i 1,68m i un fons de 1,14m. El llindar feia una pendent vers l'exterior, doncs a la banda interior de l'obertura tenia una alçada de 1,59m i a l'exterior de 1,68m. La part superior constava de 3 llindes de pedra. La llinda exterior feia 0,65m de llarg, 0,20m d'alçada i 0,23m de fons. Les altres dues feien 0,45m i 0,40m. Els brancals estaven fets amb pedres de mida mitjana força escairades unides amb morter. A la part inferior de l'obertura, a l'interior de la torre, es veia una solera de 0,35m de potència de maó massís unit amb morter i a sota una barreja de pedres i teules unides amb morter. Aquesta obertura estava refeta o feta de nou a la torre, donat que el morter i els materials emprats no corresponien als materials originals de la torre.

U.E. 216: Obertura a nivell del primer pis de la torre 2, dins el mur U.E. 212. Situada al nord-est de l'aparell defensiu que tractem. Apareixia a 6,48m de l'actual nivell de l'entrada del castell. Tenia una alçada de 1,60m, una amplada de 0,80m i un fons de 1,10m. Presentava llindars, llindes i brancals amb pedres de mida grossa ben escairades.

Fig. 15. Sota la imatge la U.E. 215 i a sobre la imatge la obertura U.E. 216

7. CONCLUSIONS

L'excavació interna de les torres sud-est i sud-oest de Bellcaire d'Empordà va donar com a resultat la documentació de diferents nivells de reompliment i enderroc i la recuperació de material arqueològic que ens ha donat un ventall cronològic per les dues torres.

TORRE 1 (SUD-OEST)

A la torre 1, es varen documentar un total de 6 nivells interns. El primer corresponia a un nivell superficial, el segon (U.E. 101) era un estrat amb gran quantitat de pedres, algunes d'elles ben escairades. Podria correspondre a un enderroc parcial de la torre, perquè en un metre de potència hi havia una gran quantitat de morter de calç i cap a un centenar de pedres. Així mateix, durant l'extracció d'aquest nivell es va poder veure la cantonada de la muralla sud-oest, que marcaria l'alçada de la mateixa i posaria de manifest que la torre s'enlairava per damunt d'aquest llenç defensiu. El següent nivell documentat va ser la U.E. 102, amb presència d'una quantitat notable de maons massissos, el qual obliterationava les

espitlleres de la torre. En aquest cas, és un clar reompliment de la defensa circular que, malauradament, només contenia un didal de bronze que no ens donà una cronologia acurada. Sota aquest estrat es va identificar la U.E. 103, una fina capa de terra que podria haver estat un nivell de circulació que coincidiria amb la part inferior de les espitlleres. Sota aquesta unitat estratigràfica ha aparegut la U.E. 104, un reompliment amb deixalles que, a banda de fauna, també va aportar ceràmica datada a finals del s.XV i principis del s.XVI. El darrer estrat documentat fou la U.E. 113, que farcia la base de la torre i la fonamentació de la cantonada de la torre. En aquest nivell es varen recuperar materials adscrits al s.XIV-XV. Això ens indicaria que aquest sector del castell no seria bastit a finals del s.XIII, quan apareix citat el castell, sinó que s'hauria fet posteriorment.

Estructuralment, la torre 1 presenta tres llenços en alçat, el primer a la base, amb un parament menys acurat (U.E. 105), a sobre un parament amb filades més regulars (U.E. 106) i coronant la torre un tercer parament, més prim i amb presència de teules i maó massís (U.E. 107), aquest darrer corresponent al comunidor avui derruït, que, segons les notícies, podria haver-se construït al s.XVII.

Fig. 16. Imatge de principis del s.XX amb el comunidor encara d'empus. Foto: V.Fagnoli

Interiorment, es pot veure que la torre s'adossa a la cantonada de la muralla sud-oest, doncs es pot veure com la cantonada és present dins la torre i com les parets de la torre es van adossant a tota l'alçada de la muralla. Fins i tot es pot observar com en la fonamentació de muralla, formada per uns pilars esglaonats, també s'hi adossa el mur de la torre. Suposem que la torre, tot i adossar-se a la muralla, es degué construir gairebé simultàniament.

Pel que fa a les dues espitlleres documentades, cal dir que són espitlleres de foc o fogueres, que corresponen a l'adaptació d'aquestes obertures defensives a les armes de foc com les bombardes. L'adaptació dels sistemes defensius comença al s.XIV, amb l'aparició de les armes de foc, però és una pràctica habitual durant tot el s.XV amb els diversos episodis bèl·lics d'aquest segle. Com hem vist anteriorment, el nivell que hi ha just a sota d'aquestes obertures correspon a finals del s.XV- principis del s.XVI. Formalment no són espitlleres originals de la torre, hipòtesi que es veu recolzada per els esvorancs al mur de la torre, els quals apareixen arreglats amb pedres, fragments de teula i morter de calç.

TORRE 2 (SUD-EST)

la torre 2, també es va excavar interiorment fins al subsòl. Es varen registrar un total de 6 nivells. Tots eren nivells de reompliment, sense presència de cap paviment. Anàven seguint un ordre cronològic, el primer (U.E.203) datat a finals del s.XIX-XX, el segon (U.E. 204), datat al s. XVIII-XIX, el tercer (U.E. 205) datat al s.XVI-XVIII i el quart (U.E. 206), que va donar poc material arqueològic però sí una base d'ataifor de Síria o Egipte que es podria datar a les darreries del s.XIII. La resta d'estrats fins a esgotar l'estratigrafia no varen donar cap material arqueològic. De totes maneres, aquesta cronologia en fa concloure que la torre sud-est es va construir al s.XIII, tal com surt esmentat a les fonts documentals on es referencia el castell a finals d'aquest segle. Així doncs, aquesta torre seria anterior a la torre sud-oest, que la datem ja al s.XIV.

Estructuralment, la torre 2 presenta un llenç regular, amb pedres ben escairades fins al nivell de la volta (U.E. 213), a partir de la qual es veu un aixecament posterior (U.E.209), segurament d'època moderna. En la volta que hem esmentat hi ha una escotilla, a la qual només s'hi accediria per una escala de mà. Es tracta d'un element defensiu ja que, en cas d'atac, es podrien refugiar al pis superior retirant l'escala de mà i dificultant així l'accés als atacants. Sota aquesta escotilla s'ha documentat una obertura (U.E.216), que interpretem com a l'accés original a la torre, que solien estar a nivell del primer pis, dificultant l'accés en cas d'atac. En aquest sentit, l'actual porta a nivell de l'entrada del castell que hi ha al nord-oest de la torre (U.E. 215), considerem que es tracta d'una obertura feta *a posteriori*.

En síntesi, l'excavació de les dues torres del Castell-palau de Bellcaire d'Empordà, ha donat com a resultat la certificació de que no conserven cap paviment construït, que han

patit reformes amb el pas dels segles i que, cronològicament, la torre sud-est és la primera a ser bastida (finals s.XIII), mentre que la torre sud-oest s'hauria construït com a mínim al s.XIV.

BIBLIOGRAFIA

-ALMERICH, LI (1984) Els Castells de Catalunya. Bcn.

BADIA I HOMES, J. Et altri (1984) Catalunya Romànica. Vol VIII. Baix Empordà I. Barcelona

-CODINA, F. (2004) “Una premsa de vi romanorepublicana a Bellcaire d'Empordà” Estudis del Baix Empordà, 23. pp 5-24.

-GARCIA,M.I. (2009) “La cerámica de importación en la ciudad de Valencia: el barrio de Velluters”. Actas del VIII Congreso Internacional de Cerámica Medieval. Ciudad Real TOMO I. pp 141-158

-GRAU,J; MOIX,E. (2012) “Seguiment i excavació al castell de Bellcaire d'Empordà (Baix Empordà). A Onzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona. Girona. pp. 445-447.

-MAMOLAR,T (2011) La pieza del mes de Mayo'11: La Colección de cerámica de reflejo metálico. Museo Sorolla, Ministerio de Cultura. Madrid.

MAS,J; PALLÍ,LI.; BACH,J (1989) Geologia de la plana del Baix Empordà. Estudis sobre el Baix Empordà, nº8.

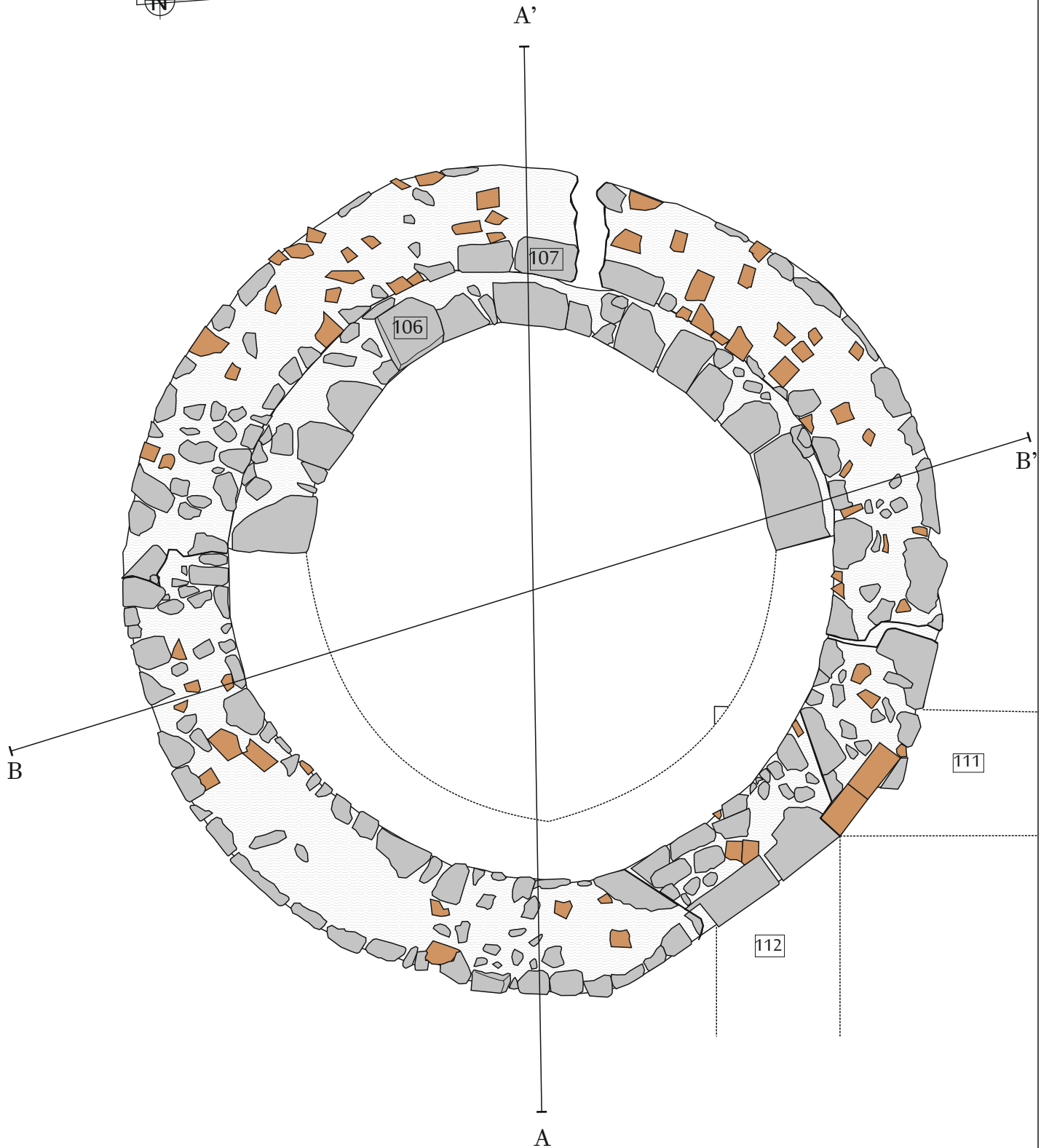
-AT.MAP:

http://patmapa.gencat.cat/web/guest/patrimoni/arquitectura?articled=HTTP://GAUDI_ELEMENTARQUITECTONIC_69

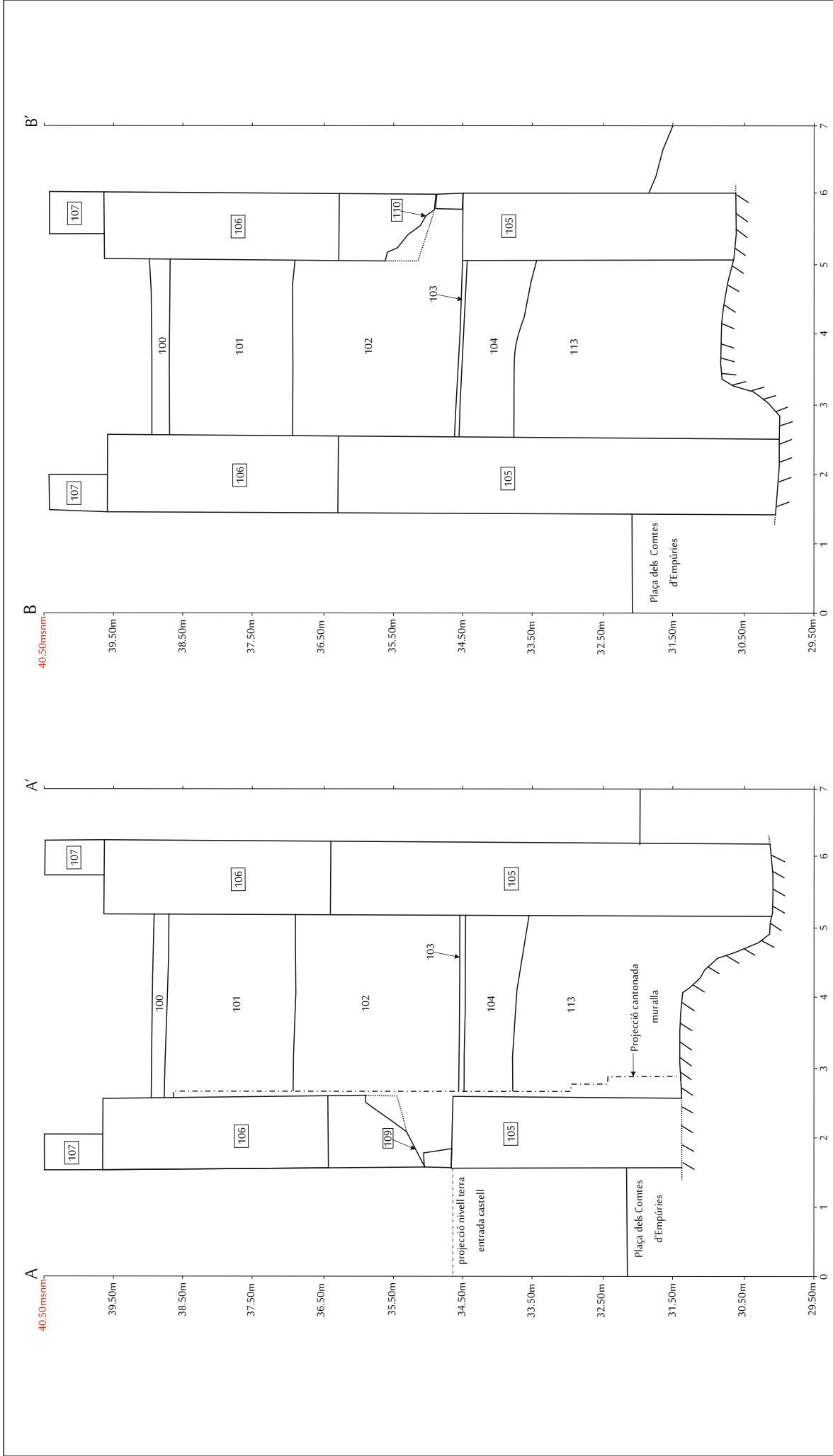
-ROSSELLÓ,M; LERMA, J.V. (2005) “Ceràmica medieval d'un pou del carrer Comte Trénor (València): Aportacions al panorama ceràmic trecentista a la ciutat de València”. Qulayra. Revista d'Arqueologia i Estudis Històrics,1. Pp 87-106

ANNEX 1. PLANIMETRIA ARQUEOLÒGICA

LLEGENDA		TORRES SUD-EST I SUD-OEST CASTELL BELLCAIRE D'EMPORDÀ (Baix Empordà)	
	PEDRES	PLANTA DE LA TORRE 1 (SUD OEST)	
	MATERIAL CONSTRUCTIU		
	MORTER DE CALÇ		
	PROJECCIONS		

LLEGENDA	
	SUBSÒL
	PROJECCIONS
	NÚMERO D'UES D'ESTRUCTURES
<p>TORRES SUD-EST I SUD-OEST CASTELL BELLCAIRE D'EMPORDÀ (Baix Empordà)</p> <p>SECCIONS DE LA TORRE 1 (SUD-OEST)</p>	

A

209

212

214

202

212

A'

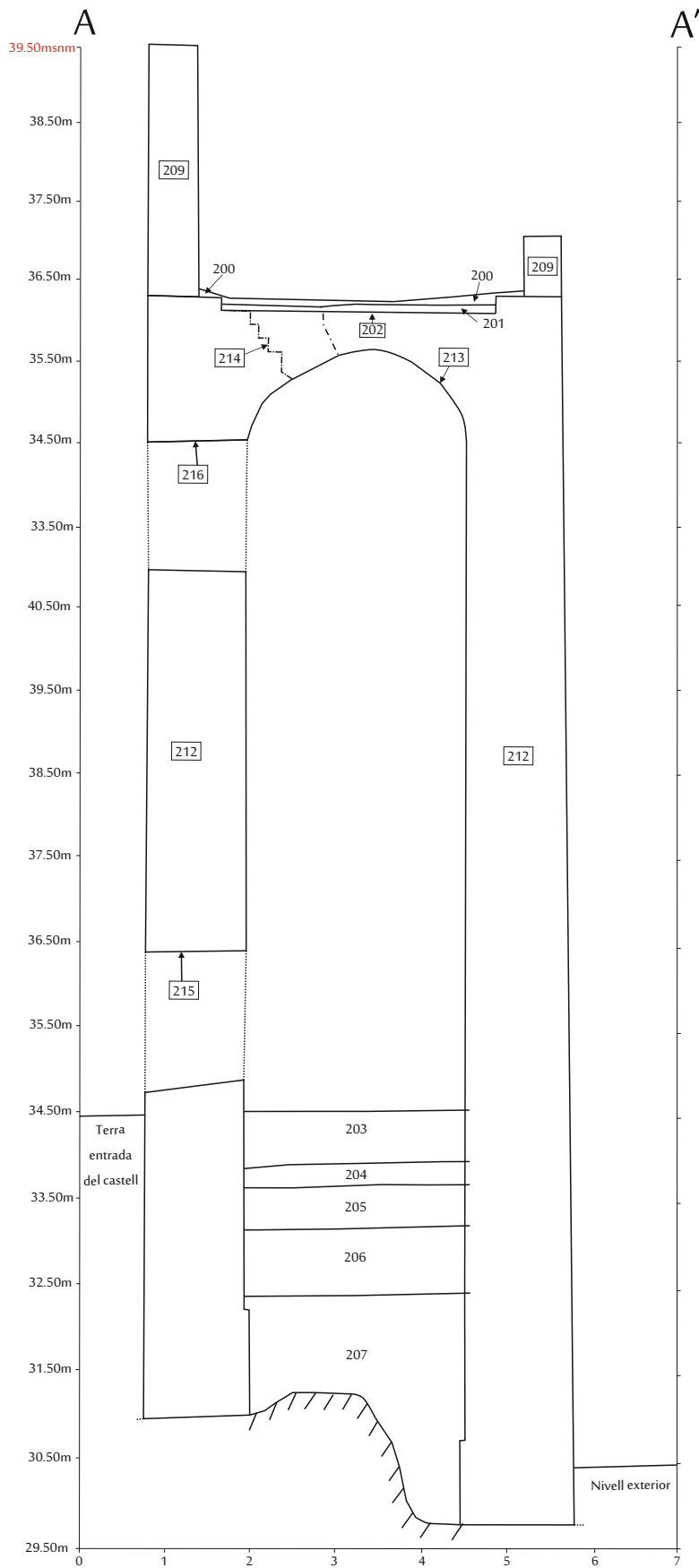
LLEGENDA

- PEDRES
- MORTER DE CALÇ
- NÚMEROS D'U.ES. D'ESTRUCTURES

TORRES SUD-EST I SUD-OEST CASTELL
BELLCAIRE D'EMPORDÀ (Baix Empordà)

PLANTA DE LA TORRE 2 (SUD-EST)

LLEGENDA		TORRES SUD-EST I SUD-OEST CASTELL BELLCAIRE D'EMPORDÀ (Baix Empordà)	
	SUBSÒL	SECCIÓ DE LA TORRE 2 (SUD-EST)	
	NÚMERO D'U.ES. D'ESTRUCTURES		
	PROJECCIONS		
		0 5m	

ANNEX 2. INVENTARI MATERIALS ARQUEOLÒGICS

INVENTARI DE MATERIALS ARQUEOLÒGICS

SIGLA	MATERIAL	QUANT.	FORMA	TIPUS	DESCRIPCIÓ/OBSERVACIONS	CRONOLOGIA
TCB'15-102	metall				Didal	
TCB'15-104	ceràmica	5	2vores, 1 base, 2 inf.	Ceràmica Vidrada	Les formes corresponen a plats	
TCB'15-104	ceràmica	11	2bases,1nansa, 1broc,1vessador,7inf.	Ceràmica cuita reduïda		
TCB'15-104	ceràmica	1	1 informe	Ceràmica de blau i reflex metàl·lic		s.XV
TCB'15-104	ceràmica	1	1 informe	Cer.Blau gòtic català		s.XV
TCB'15-104	metall	13	8 claus, 3 informes, 1 escòria, 1 picarol			
TCB'15-104	fauna	38				
TCB'15-113	ceràmica	1	nansa	Campaniana B	nansa de Kylix	
TCB'115-113	ceràmica	3	1 vora,2 informes	Cer. Verd i manganès		s.XIV
TCB'115-113	ceràmica	17	3vores, 1base, 1 broc 12 informes	Ceràmica Vidrada	Els vidrats són color verd oliva i marró	s.XIV-XV
TCB'115-113	ceràmica	9	1 broc, 8 informmes	Ceràmica cuita reduïda		
TCB'115-113	vidre	2	1 base, 1 informe			

INVENTARI DE MATERIALS ARQUEOLÒGICS

SIGLA	MATERIAL	QUANT.	FORMA	TIPUS	DESCRIPCIÓ/OBSERVACIONS	CRONOLOGIA
TCB'15-203	ceràmica	2	2vores	Porcellana	vores de plat	s.XIX
TCB'15-203	ceràmica	1	1 base	Ceràmica Vidrada		
TCB'15-203	ceràmica	1	1 informe	Ceràmica cuita reduïda		
TCB'15-203	ceràmica	1		Ceràmica cuita oxidada	peça ovalada amb forat central. Podria ser un pes	
TCB'15-203	metall	5	1 aixeta,1ferradura, 1clau,1argolla,1falç		L'aixeta és de bronze i la resta són de ferro	
TCB'15-204	ceràmica	1	1 informe	Ceràmica vidrada	el vidrat és de color verd oliva	
TCB'15-204	ceràmica	5	1 base, 4 informes	Ceràmica cuita reduïda		
TCB'15-204	fauna	2				
TCB'115-205	ceràmica	3	1 vora,2 informes	Cer.blau gòtic català		s.XV
TCB'115-205	ceràmica	3	3 vores	Ceràmica reflexes metàl·lics		s.XVI
TCB'115-205	ceràmica	18	3 vores, 1 vessador, 1broc	Ceràmica vidrada	1 perfil sencer	s.XVIII
TCB'115-205	metall	3	1 llàntia, 2 claus		Tot és de ferro	

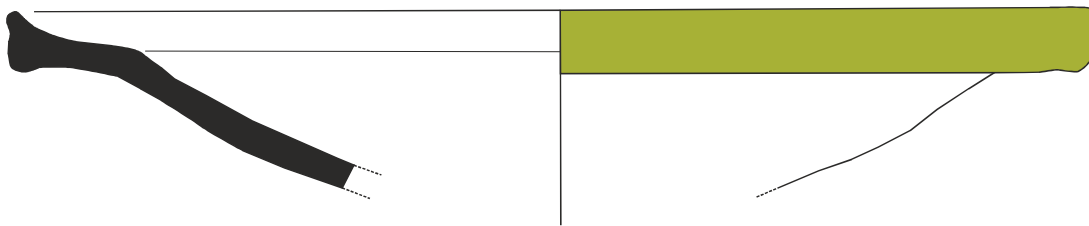
INVENTARI DE MATERIALS ARQUEOLÒGICS

SIGLA	MATERIAL	QUANT.	FORMA	TIPUS	DESCRIPCIÓ/OBSERVACIONS	CRONOLOGIA
TCB'15-205	fauna	16				
TCB'15-205	vidre	1				
TCB'15-206	ceràmica	3	1 base, 1 vora 1 informe	Ceràmica de síria o egipte		s.XIII

ANNEX 3. LÀMINES MATERIALS ARQUEOLÒGICS

TCB'15-102
DIDAL

TCB'15-104
VIDRADA VERDA
∅
20cm

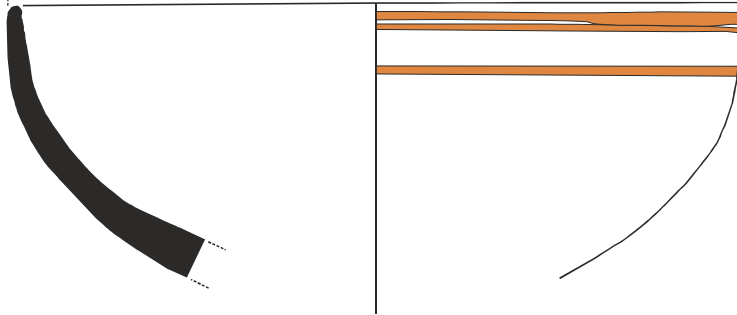
TCB'15-104
CER. BLAU I REFLEX

Torres sud-est i sud-oest Castell de Bellcaire d'Empordà'15
(Baix Empordà)

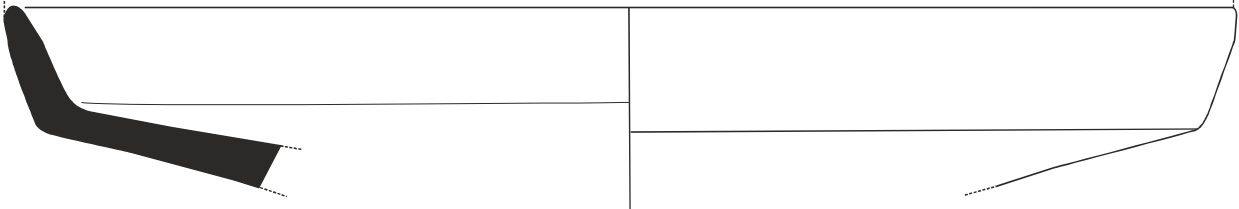
Làmina:
Materials ceràmics

Escala:
0 5cm

ARQUEO
EMPORDÀ
GESTIO I DIFUSIÓ CULTURAL

TCB'15-104
CER. REFLEX METÀL·LIC
Ø
16cm

TCB'15-104
CER. REFLEX METÀL·LIC
Ø
26cm

Torres sud-est i sud-oest Castell de Bellcaire d'Empordà'15
(Baix Empordà)

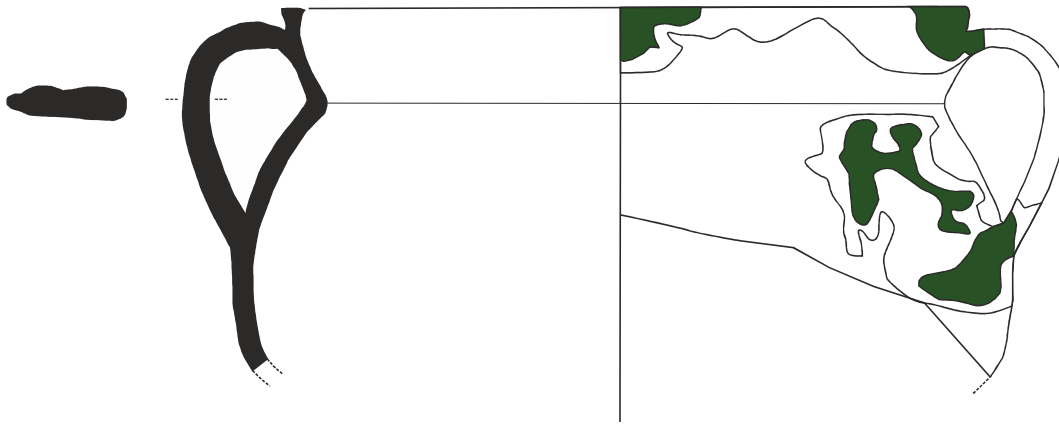
Làmina:

Materials ceràmics

Escala:

0 5cm

ARQUEO
EMPORDÀ
GESTIO I DIFUSIÓ CULTURAL

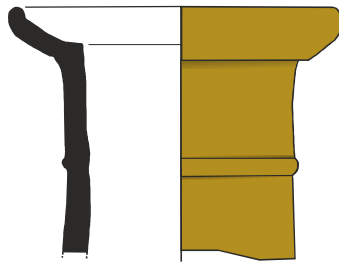
TCB'15-113
CER. VIDRADA VERD OLIVA
Ø
15cm

TCB'15-113
CER. VERD I MANGANÈS

TCB'15-113
CER. VERD I MANGANÈS

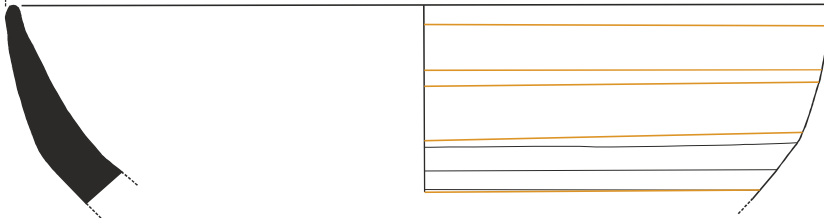
TCB'15-113
CER. VIDRADA

Torres sud-est i sud-oest Castell de Bellcaire d'Empordà'15
(Baix Empordà)

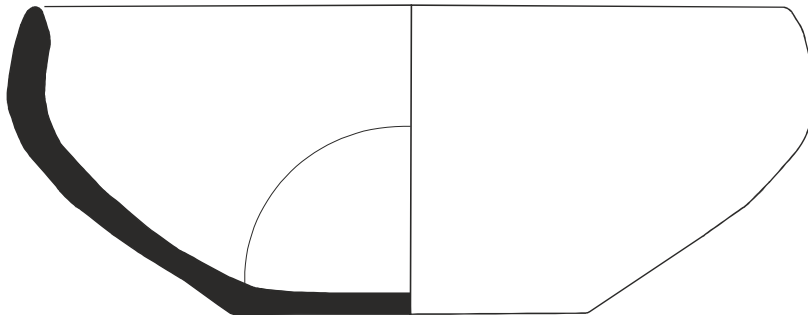
Làmina:
Materials ceràmics

Escala:
0 5cm

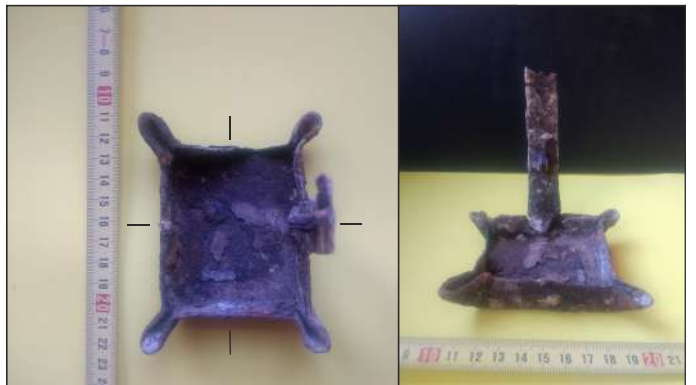
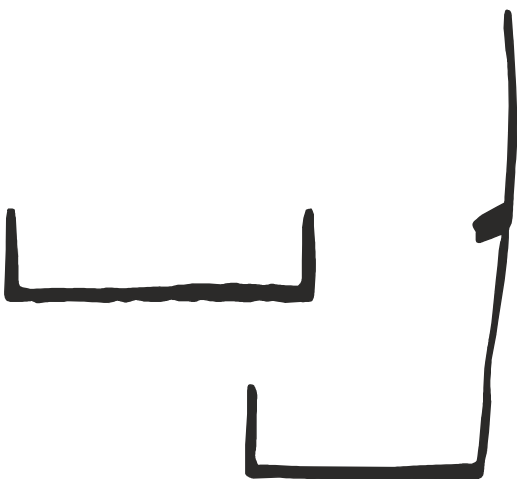
ARQUEO
EMPORDÀ
GESTO I OFICIO CULTURAL

TCB'15-205
CER. REFLEX METÀL·LIC
Ø
14cm

TCB'15-205
CER. VIDRADA VERDA
Ø
13cm

TCB'15-205
LLANTIA FERRO

0 10cm

Torres sud-est i sud-oest Castell de Bellcaire d'Empordà'15
(Baix Empordà)

Làmina:

Materials ceràmics

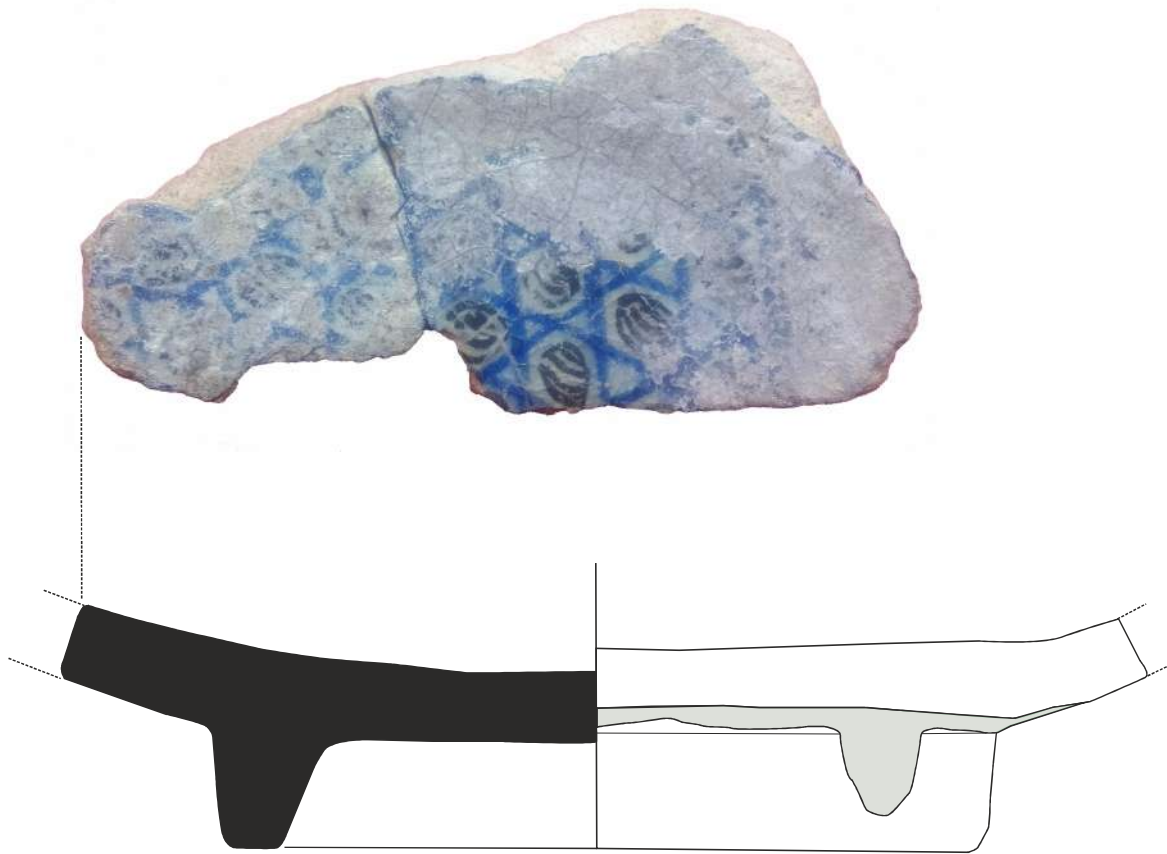
Escala:

0 5cm

ARQUEO
EMPORDÀ
GESTIO D'ESPES CULTURAL

TCB'15-205
 BASE CER. SÍRIA O EGIPTE
 Ø
 12cm

TCB'15-205
 CER. SÍRIA O EGIPTE
 Ø
 ?

Torres sud-est i sud-oest Castell de Bellcaire d'Empordà'15
 (Baix Empordà)

Làmina:
Materials ceràmics

Escala:
 0 5cm

**ARQUEO
 EMPORDÀ**
 GESTIO D'ESPES CULTURAL